

มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข

A Concept of Friendship in Philosophy of Religions and Its building a Happy Society

¹พระมหาพรชัย สิริวโร, ²พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ³พระธรรมวชิรมุนี (บุญชิต ญาณส่วโร),

⁴เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย, ⁵นฤมล จิววัฒนสุข และ ⁶ธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย

¹Phramaha Pornchai Sirivaro, ²Phramaha Khwanchai Kittimedhi

³Phradhammavajiramuni (Boonchit Yanesangvaro), ⁴Penphan Fuangooloy

⁵Narumon Jiwattanasuk and ⁶Dhammaadhisthana Pornbandalchai

¹บัณฑิตวิทยาลัย, ^{2,3}คณะพุทธศาสตร์, ⁴วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ,

⁵พุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, ^{2,3}Faculty of Buddhism, ⁴Suphanburi-Srisuvarnabhumi Buddhist College,

⁵International Buddhist studies college, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁶นักวิชาการอิสระ

⁶Independent Scholar

¹Corresponding Author's Email: Khwanchai.hem@mcu.ac.th

Received: October 30, 2023; **Revised:** December 15, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม 2) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม 3) เพื่อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในศาสนาที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามล้วนชี้ไปที่ การพิจารณาความหมายมิตรภาพนั้นได้สร้างศีลธรรมแกนกลาง มุ่งไปที่ประเด็นเหล่านี้ คือ (1) หลักความเป็นมนุษย์ (2) การยอมรับความหลากหลาย (3) มนุษย์ผู้มีความคุณธรรม 2) การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองศาสนาพบว่า ก. การเข้าใจกัน ข. วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ค. การสร้างสังคมอุดมคติ ง. การสร้างความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ฉ. การยอมรับค่าสากลทางสังคม ฉ. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายของสังคมสันติสุขที่เกิดขึ้นจะมีรูปแบบ ดังนี้ ก. สังคมที่มีความเสมอภาค ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน ค. สังคมแห่งการให้เกียรติกัน ง. สังคมที่มีคุณธรรม จ. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ฉ. สังคมที่ไม่มีศัตรู

ข. สังคมมีความเท่าเทียม ข. สังคมพหุวัฒนธรรม ณ. สังคมอุดมคติ 3) กลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขผ่านมุมมองศาสนาเชิงปฏิบัติแสดงให้เห็นผลกระทบทางด้านมุมมองและการเงื่อนไขทางสังคมที่มีหลักการทางศาสนาเป็นรากฐาน คือ 1) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนา ได้สร้างผลกระทบต่อ ก. ความคิดของศาสนาคริสต์ ข. อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ค. วิถีชีวิตของศาสนาฮินดู และ ง. วัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม และ 2) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวม เป็นการแสดงหาคุณค่าร่วมกัน คือ ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน ข. ผลกระทบต่อคุณค่าหลัก และ ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

คำสำคัญ: มิตรภาพ; ปรัชญาศาสนา; สังคมสันติสุข

Abstract

The three objectives of this research were purposely made: 1) to study the concepts of friendship and principles for building up a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam, 2) to analyze the processing model in forming friendship and a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam, and 3) to propose the mechanism in forming friendship and a peaceful society in accordance with religious viewpoints. This research employed the qualitative research methodology done by studying documents and by interviewing expertise in the related religions.

In the research, it was clearly found that 1) the concepts of friendship and principles for building up a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam are basically pointed to the consideration of the meanings of friendship on which certain core morality is built up as follows: 1) the principle of being a human being 2) diversities are endorsed 3) a human being is by nature endowed with morality. 2) As far as the analyzing on the processing model in forming friendship and a peaceful society, it is analyzed through these processes as follows: A. mutual understanding, B. methods for solving certain conflict, C. building up ideal society, D. interrelatedness, E. humility, F. an acceptance of social universal values, G. a creation of a multicultural society and end of a peaceful society which might be in the forms of: A. an equal society, B. social mutual understanding, C. honorable and respectable society, D. a moral society, E. interrelated society, F. a society without enemy, G. an equal society, H. a multicultural society, and I. Ideal society respectively. 3) In the mechanism in forming friendship and a peaceful society according to related religious viewpoints, it is considerably shown that forming friendship and a peaceful society through practical religion gives rise to the impact on certain perspectives and social conditions which are rooted on religion as follows: 1) the proposal on friendship and a peaceful society given by each religion has the impact on: A. it is proposed by concept of the Christian, B. it has the impact on ideology of Buddhism, C. it has the impact on way of life of Hinduism, and D. it has the impact on culture of Islam, 2) Overall, as far as the proposals on friendship and a peaceful society of all religions are concerned, they are basically pointed out to the core value: A. it is concerned with the concept of no-self, B. it has the impact on the shared value, C. it has the impact on conflict solution

Keywords: Friendship; Philosophy of Religions; Happy Society

บทนำ

สังคมที่มีสันติสุขเป็นสังคมในอุดมคติ สันติสุขของสังคมอาจก่อกำเนิดได้หลายทาง ดังจะพบการกล่าวถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันด้วยดีจากคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ตราบเท่าที่อุบาสิกทั้งหลายผู้เป็นสาวิกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำไม่แก่ล้า ล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังบอก แสดงบัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปฏิหาริย์ปราบปรบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียวร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/167/113) การที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาวกของพระองค์จะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเข้าใจหลักปฏิบัติที่ถูกต้องและชัดเจนเป็นหลักสำคัญในการรวมกันทางสังคมที่จะช่วยสร้างอัตลักษณ์บางอย่างที่ชัดเจน ขณะที่ในคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ว่า “ความสุขมีแก่ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ ความสุขมีแก่ผู้ที่สร้างสันติ เพราะเขาจะได้ชื่อว่าบุตรของพระเจ้า เพราะอาณาจักรสวรรค์เป็นของเขาแล้ว” (พระคริสตธรรมคัมภีร์, 2550) เป็นข้อพิจารณาอีกแง่หนึ่งในการเชื่อมโยงบุคคลที่มีจิตใจดีเข้ากับอาณาจักรของพระเจ้า อันเป็นสันติสุขทางสังคมอย่างแท้จริง อีกทั้งรูปแบบของศาสนาฮินดูที่กล่าวถึงสันติวิธีนั้นยังเชื่อมโยงไปถึงรูปแบบของนักบวช ที่เสนอแนวทางแบบมหาत्मคานธีที่วางไว้บนรูปแบบของการไม่กระทำ ซึ่งถูกถือว่าเป็นการกระทำที่หลีกเลี่ยงการกระทำรูปแบบอื่นๆ โดยวิธีการปล่อยวางตามแบบวิธีการบำเพ็ญตบะ (อรชุน อับปาคุรย์, 2562) อันเป็นการนำหลักสันติวิธีทางศาสนามาใช้ในสังคมแบบฆราวาสได้เช่นกัน

แนวทางปรัชญาศาสนาได้นำเสนอผ่านหลักศาสนาสำคัญๆ ในโลกนั้นที่มีกระบวนการที่แตกต่างกันในบางเรื่อง แต่หากพิจารณาลักษณะร่วมของทุกศาสนาบนพื้นฐานความเชื่อ และพิสูจน์จะพบว่า ทุกศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาเป็นปัญหาเล็กน้อย ตามที่พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะวิจัยพบว่าความขัดแย้งนั้นเกี่ยวข้องกับหลากหลายทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และชาติพันธุ์ เมื่อสามารถแก้ไขได้ย่อมนำไปสู่ความยั่งยืน หากเรามีระบบการศึกษาศาสนาร่วมกันอย่างจริงจัง แนวทางนี้คือกระบวนการศึกษาพินิจพิจารณาคำสอนทางศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ และที่ปรากฏจากการปฏิบัติจริงในชุมชนศาสนา โดยใช้กระบวนการวิธีทางปรัชญาเพื่อสังเคราะห์เอาแก่นของศาสนาออกมาเสนอว่า ตามแนวทางของศาสนานั้นๆ เราจะสามารถมีสังคมที่สันติสุขได้อย่างไร เพราะที่ผ่านมามีการนำหลักศาสนาใช้ในการเชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกัน (พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ, 2561) ญัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมาและคณะ ได้อธิบายถึงการพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ด้วยหลักธรรมไว้ในแง่ของการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ โดยได้เสนอแนะการพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนแสง ปวงจักรทาและคณะ ได้เสนอเรื่องการใช้หลักธรรมในทางศาสนาคริสต์มาประยุกต์ใช้ผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว มีการทดลองทำกิจกรรมค่ายครอบครัว โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น (ญัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมา และคณะ, 2560)

ส่วนแนวคิดเรื่องมิตรภาพเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่สำคัญที่เราสามารถศึกษา และตีความได้จากคัมภีร์ของทุกศาสนา ซึ่งนักวิชาการมองว่าเป็นพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ เพราะเมื่อโลกเปลี่ยนก็ทำให้ความเชื่อหรืออุดมการณ์ของแต่ละคนก็จะเปลี่ยนไปตาม นำไปสู่ความขัดแย้งกันแต่มนุษย์ยังคงมีความเป็นเพื่อนไม่เปลี่ยนแปลง (แสง ปวงจักรทา และคณะ, 2559) ซึ่งมองดังกล่าวนี้นี้สะท้อนให้เห็นผ่านนักปรัชญาศาสนาอีกว่า มิตรภาพเป็นกระบวนการที่เชิงอุดมคติสำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกฝังของมนุษย์ผู้มีเหตุผล การระบุถึงศักยภาพของมิตรภาพปรากฏอยู่ในความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างมาตั้งแต่แรกเริ่ม (Schwartz, 2007) ฉะนั้น สิ่งนี้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือการมีสังคมที่ประกอบด้วยสันติสุข โดยจะศึกษาพระพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม และสังคมที่ประกอบด้วยสันติสุขที่โครงการนี้เข้าใจคือสังคมโลกทั้งหมด รวมทั้งสังคมไทยเราด้วย ดังที่ปัญญา เทพสิงห์วิจัยถึงการผสมผสานใจสามัคคีเป็นพลังสู่ความสันติและความเข้มแข็ง ซึ่งเหตุการณ์ที่พุทธและมุสลิมนั้นใช้ชีวิตร่วมกันมานาน แต่เมื่อรัฐกิจกรรมที่พยายามเสนอเรื่องพหุวัฒนธรรม และสันติภาพเป็นการยื้อย่น เพราะคำเหล่านี้ทำให้พุทธและมุสลิมกลายเป็นความแปลกแยกต้องทำให้สามัคคีกัน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องการเข้าไปสร้างภาพตัวแทนของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งคณะผู้วิจัยเข้าใจและทราบดีว่า ศาสนาสำคัญๆ ในโลกนั้นคิดต่างกันบางเรื่อง

บทความวิจัยนี้ จึงเป็นการพิจารณาลักษณะร่วมของทุกศาสนาบนพื้นฐานความเชื่อ และจะพิสูจน์ให้เห็นในงานวิจัยว่า ทุกศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาเป็นปัญหาลึกซึ้ง และสามารถแก้ไขได้อย่างยั่งยืน หากเรามีระบบการศึกษาศาสนาร่วมกันอย่างจริงจัง งานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งทำในฐานะที่เป็นโครงการศึกษาศาสนาด้วยกันที่ว่านั้น โดยอาศัยเครื่องมือคือกระบวนการทางปรัชญา (ปัญญา เทพสิงห์และคณะ, 2562) ในการพิจารณาหลักมิตรภาพในฐานะเป็นหลักการแรก (First Principle) ที่ถูกนำเสนอในฐานะเป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ก่อน แล้วจึงถูกนำเสนอผ่านการยอมรับว่าหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการเบื้องต้นในการเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ที่ถูกพัฒนาต่อมาจนเป็นสังคมได้ และหากสังคมมีการเข้าใจหลักการแรกได้ถูกต้องก็จะขับเคลื่อนสังคมมนุษย์ไปสู่เป้าหมายคือความเป็นสังคมสันติสุขได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม
3. เพื่อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.80/2566 วันที่รับรอง 20 มีนาคม 2566 มีหลักการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยวิธีการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานมิตรภาพในแต่ละศาสนา ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม รูปแบบการนำเสนอเรื่องสังคมสันติสุข เป็นต้น และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนา (Interreligious dialogue)

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร/พื้นที่วิจัย 1) กลุ่มตัวแทนพระพุทธศาสนา จำนวน 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาคริสต์ จำนวน 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาฮินดู 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาอิสลาม จำนวน 7 ท่าน คัดเลือกแบบไม่เจาะจง และแบบสโนบอล (Snowball) เป็นผู้มีความสามารถให้ข้อมูลได้ 2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ 1) วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) โบสถ์คริสต์ 3) โบสถ์ฮินดู 4) มัสยิด ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา สมาชิกศาสนาและนักวิชาการทางศาสนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมิตรภาพกับการสร้างสังคมสันติสุข ใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อค้นหาตัวชี้วัดมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์ 3 แบบ คือ 1) แบบสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา 2) แบบสัมภาษณ์สมาชิกศาสนา 3) แบบสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย คือ 1) เก็บข้อมูลเชิงเอกสารนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น 2) เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการกลุ่ม สานเสวนา แล้วทำการวิเคราะห์มิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์และสรุปผล 1) การวิเคราะห์ วิเคราะห์เอกสารต่างๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุขด้วยประเด็นข้อโต้แย้ง (Argument) ตามกรอบของปรัชญาศาสนา และวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 7 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาคริสต์ จำนวน 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาฮินดูจำนวน 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลาม จำนวน 7 ท่านในข้อเสนอเรื่องมิตรภาพระหว่างนิกายและการสร้างสังคมสันติสุขในแง่ของการบริหารจัดการวัดและชุมชน 2) สังเกตการณ์รูปแบบการนำเสนอเรื่องมิตรภาพและสังคมสันติสุขผ่านกระบวนการสนทนา

เพื่อนำเสนอให้เห็นรูปแบบการเชื่อมโยงกันทางศาสนาในมิติของการเสนอความเห็นในประเด็นเรื่องนี้ผ่านกลุ่มตัวแทนศาสนา 1 ครั้ง จำนวนผู้เข้าร่วมสาธนาเสวนา 5 ท่าน ประกอบด้วย ตัวแทนพระพุทธศาสนา จำนวน 2 ท่าน ตัวแทนศาสนาคริสต์จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนศาสนาฮินดู จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนศาสนาอิสลาม จำนวน 1 ท่าน 3) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มและการสาธนาเสวนามาเปรียบเทียบใช้การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis) และสังเคราะห์ หาข้อสรุปที่เป็นกลไกการสร้างสังคมสันติสุขในมิติศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม เป็นการพิจารณาความหมายมิตรภาพนั้นได้สร้างศีลธรรมแกนกลาง (Core Morality) ที่ถูกเรียกว่า ศีลธรรมแบบบาง (Thin Morality) (Kung, 1990) เป็นการอธิบายศีลธรรมแกนกลางด้วยการรวบรวมความเหมือนกันทางด้านคำสอนหลัก อันเสนอหลักการอธิบายเรื่องมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุข ดังนี้

1. หลักมิตรภาพในพระพุทธศาสนา กล่าวถึงองค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพในประเด็นเรื่อง ก. ความเป็นมนุษย์ ในแง่ของรายละเอียดที่มนุษย์จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและการปฏิบัติดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย (องค์ทะโลลามะกับฟรินซ์ อัลท์, 2564) ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการยอมรับความแตกต่างและมนุษย์ที่มีความเชื่อแตกต่างกันไปแต่ล้วนมีเป้าหมายเดียวกันคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ ค. ความจริงใจ มิตรนั้นคือผู้แสดงออกทั้งกายและวาจาและความคิดที่ดีต่อกัน

2. หลักมิตรภาพในศาสนาคริสต์ กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพในประเด็นเรื่อง คือ ก. ความสัมพันธ์กัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ที่ขับเคลื่อนมาจากความรักแบบสากล (Julian, 1949) และความสัมพันธ์ทางจิตใจที่ปรารถนาดีต่อกัน ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการยอมรับมนุษย์มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป และมีความไม่สมบูรณ์ แต่มีความเกี่ยวข้องกันด้วยพระเจ้า มนุษย์จะต้องช่วยกันเพื่อก้าวไปสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการอธิบายมนุษย์เชิงอุดมคติที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าและการเป็นมนุษย์ในทางสังคมที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

3. หลักมิตรภาพในศาสนาฮินดู กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพมาจากการนำพระเจ้านามสู่จิตวิญญาณจึงเป็นการมิตรภาพต่อพระเจ้าและเป็นการเข้าร่วมกันของทุกสิ่งในโลก โดยนำไปสู่การที่จิตใจของมนุษย์นั้นไม่เป็นอิสระแต่จะสัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่ เป็นของพระเจ้า (Dasgupta, 1952) ผ่านประเด็นเรื่อง ก. หลักธรรม เป็นการให้หลักธรรมในการวางเป็นหลักในการปฏิบัติตน ข. การยอมรับความหลากหลายเป็นการยอมรับต่อความแตกต่างภายนอก ผ่านการช่วยเหลือสงเคราะห์และอดทนต่อความเชื่อและการอยู่ร่วมกันในสังคม ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการยอมรับว่าทุกคนต่างเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เป็นพวกเป็นกลุ่มเดียวกันรวมถึงการเข้าใจว่าทุกอย่างสามารถรวมเข้าด้วยกันได้

4. หลักมิตรภาพในศาสนาอิสลาม กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพมาจากการที่ศาสนทูตของพระเจ้าอย่างนบีมุฮัมมัดได้สร้างความเป็นพี่น้องขึ้นในหมู่มุสลิมโดยเฉพาะในระหว่างผู้อพยพและผู้ช่วยเหลือทำให้เกิดความรักใคร่และใกล้ชิดกันมาก ดังที่ท่านได้พาเอาพี่น้องผู้อพยพท่านหนึ่งไปที่บ้านแล้วกล่าวว่า “ท่านทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไปหมดแล้ว บ้านนี้พร้อมกับทุกสิ่งที่อยู่ในบ้านเป็นของเราทั้งสองคน นอกจากนี้ ท่านยังไม่มีภรรยาที่นี้ในขณะที่ฉันมีสองคน ท่านชอบคนไหน ฉันจะให้ท่านได้แต่งงานกับเธอ” ความเป็นพี่น้องจึงเป็นความลึกซึ้งจริงใจและเหนียวแน่นอย่างยิ่ง (Gulen, 2014) ในประเด็นเรื่อง ก. ความเป็นพี่น้อง เป็นการเชื่อมร่วมกันว่ามนุษย์มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ในแง่ของการปฏิบัติเราจึงต้องเข้าใจผู้อื่นที่แตกต่างจากเราในฐานะของพี่น้อง ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการมองว่ามนุษย์มีความหลากหลาย เพื่อให้มนุษย์หาวิธีสัมพันธ์รู้จักกันและกัน ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการเข้าใจมนุษย์ในแง่ของอุดมคติที่มีความรักต่อกันและการเข้าใจว่าทุกคนมาจากที่เดียวกัน อีกทั้งยังเป็นเรื่องของสังคมที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันจึงต้องมีวิธีปฏิบัติด้วยดีต่อมนุษย์ทุกคน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า

1. การสร้างสังคมสันติสุขในทางพระพุทธศาสนา ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น (Stewart and Shaw, 1994) แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (end) ประกอบด้วย ก. สังคมที่มีความเสมอภาค เป็นความเสมอภาคที่มีหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคม ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน เป็นสังคมที่แสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีความหวาดระแวง ค. สังคมแห่งการให้เกียรติ เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน มีความเคารพนับถือความแตกต่างหลากหลายในสังคม 2) การใช้มิตรภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. การเข้าใจกัน เป็นการสร้างความไว้วางใจกันผ่านการเข้าใจในหลักศาสนาของตนและของคนอื่น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับศาสนาอื่น ข. การเผชิญกับปัญหา เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ไม่ทอดทิ้งหรือปล่อยว่าไม่ใช่เรื่องของตน ค. การสร้างสังคมอุดมคติ เป็นการวางรูปแบบชุมชนในแบบศาสนาที่วางไว้บนศักยภาพของมนุษย์และมีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกัน

2. การสร้างสังคมสันติสุขในศาสนาคริสต์ ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นสังคมแห่งความเมตตาเป็นพื้นฐานและมีหลักปฏิบัติที่ทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ข. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน เป็นสังคมที่มีการสร้างสันติจากการทำงานร่วมกัน ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ค. สังคมที่ไม่มีศัตรู เป็นการระบุงการมองทุกคนบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ความเป็นเพื่อน ความเป็นพี่น้อง ไม่ได้มองว่าทุกคนเป็นอย่างอื่นจากนี้ 2) การใช้มิตรภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. ไม่ขัดแย้งกับผู้อื่น เป็นการมองว่าความขัดแย้งเป็นกิเลสที่ไม่ได้มาจากพระเจ้า ทุกคนต้องไม่มีวาระซ่อนเร้น มีแต่ความบริสุทธิ์ใจต่อกัน ข. ความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เป็นการใช้กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัว สังคม และความขัดแย้งต่างๆ ค. ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นการแสดงออกถึงความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ง. การยอมรับคุณค่าสากล เป็นการยอมรับสังคมมีกฎระเบียบ ต้องยอมรับกฎเกณฑ์เหล่านั้นว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ต่างจากกฎทางศาสนา

3. การสร้างสังคมสันติสุขในทางศาสนาฮินดู ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมด้วย ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมมีความเท่าเทียม เป็นการสร้างความสมานฉันท์จากการใช้หลักธรรมเป็นหลักการสอนให้เกิดความเท่าเทียม ข. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นการใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหา และมองว่าความแตกต่างเป็นเรื่องภายนอก ไม่ใช่เรื่องจิตใจที่มีความดีเหมือนกัน ค. สังคมพหุวัฒนธรรม เป็นการใช้การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่างในการพัฒนาร่วมกัน ไม่แตกแยกเพราะความแตกต่าง 2) การใช้มิติภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในหลักศาสนาระหว่างกัน อย่าใช้หลักศาสนาทำให้เกิดความขัดแย้ง ข. การเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เป็นการใช้หลักการพูดคุยอย่างละเอียดและรอบคอบในการพิจารณาเรื่องละเอียดอ่อน ค. การสร้างสังคมอุดมคติ เป็นการมุ่งหมายหลักสังคมในทางศาสนาที่เน้น “สัตย์” คือความจริงใจต่อกัน

4. การสร้างสังคมสันติสุขในศาสนาอิสลาม ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมด้วย ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลาย ให้เกียรติและยอมรับกันและกัน มีปฏิบัติสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ข. สังคมอุดมคติ เป็นสังคมตามหลักศาสนาที่มีความร่วมมือกัน สงบ สันติและปลอดภัย ค. สังคมแห่งการเคารพสิทธิ เป็นการเคารพสิทธิที่พระเจ้ามอบให้ สิทธิในชีวิตของแต่ละคน สัตว์แต่ละชนิด ไม่ควรละเมิดสิทธิที่พระเจ้ามอบให้ด้วยสิทธิของตนเอง กำหนดเอาเอง ง. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นสังคมที่มนุษย์ไม่มีอคติ และปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รับฟังกันได้ มีความอดทนต่อกัน 2) การใช้มิติภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยการแบ่งปัน ความบริสุทธิ์ใจต่อกัน ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ แอบแฝง อยู่ร่วมกันได้ในฐานะของมิตร ข. สร้างสังคมอุดมคติ ด้วยการไม่มีตัวตนหรือเห็นแก่ตัว มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ค. สร้างความสัมพันธ์กัน เป็นการสร้างสังคมผ่านกิจกรรมทางศาสนาในการเยี่ยมศาสนาอื่น แสดงออกถึงความเป็นมิตรและเปิดเผยต่อกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขในมุมมองศาสนาจากวิธีการใช้วิธีการสานเสวนาในการนำเสนอการแลกเปลี่ยนศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) (ปีเตอร์ ชิงเงอร์, 2566) ที่ถูกนำเสนอผ่านการปฏิบัติของแต่ละศาสนาได้เสนอกิจกรรมเชิงสังคมจนนำไปสู่พื้นที่ของการแลกเปลี่ยนทางสังคม รวมถึงการสร้างผลกระทบต่อสังคมในประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนา ก. กระบวนการคิด (Concept) ผ่านทางศาสนาคริสต์ที่เปลี่ยนมุมมองในการที่มิตรได้สร้างผลกระทบต่อความกล้า การลงมือปฏิบัติด้วยการได้อาศัยมิตรนั้นเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตามแนวทางหลักคำสอนได้อย่างจริงจัง ข. ผลกระทบด้านอุดมการณ์

(Ideology) ของพระพุทธศาสนาที่เสนอให้เห็นว่า แนวคิดทางด้านอุดมการณ์ของแต่ละศาสนานั้นล้วนเหมือนกัน แต่ต่างกันแค่วิถีปฏิบัติ และการสอนนั้นทุกคนสามารถรับคำสอนได้เพราะทุกคนต่างรับรู้ทุกข์และความดับทุกข์ได้เสมอเหมือนกัน ค. ผลกระทบด้านวิถีชีวิต (Way of Life) เป็นการเสนอของศาสนาฮินดูในการเสนอให้เกียรติ ยกย่อง ประนีประนอมต่อกัน ใช้หลักธรรมที่เกิดจากการอบรมจิตและปัญญาเป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิต ง. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม (Culture) เป็นของศาสนาอิสลามที่เสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในแง่ของการสร้างครอบครัวเดียวกัน การสร้างความสัมพันธ์แบบภายใน มีจิตใจที่เป็นมนุษย์ร่วมกันในการเอาชนะสิ่งต่างๆ สร้างความรู้สึกร่วมกันในการอยู่ร่วมกัน

2. ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวม เป็นการเสนอให้เห็นผลกระทบต่อการสร้างสังคมสันติสุขที่นำไปสู่ผลกระทบ คือ ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน (Concept of no-Self) เป็นการมองไปที่ความจริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนตัวตนนั้นเป็นบ่อเกิดความลำเอียง ความทะเลาะ ความบาดหมางจึงควรจะละเสีย และวิถีปฏิบัติที่ทุกศาสนาต่างสอนเสมอเหมือนกัน ข. ผลกระทบต่อคุณค่าร่วมกัน (Shared Value) เป็นการสร้างกิจกรรมการปฏิบัติร่วมกันทั้งในด้านวิชาการที่หาเวทีแลกเปลี่ยนกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันทำในนามศาสนา ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Solution) เป็นการเสนอให้เกิดการสานเสวนาตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับนานาชาติ มีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอทั้งคนที่อยู่ระดับล่างจนถึงระดับผู้บริหารเพื่อสร้างความเข้าใจกันและกันให้มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม พบว่า หลักมิตรภาพกับการสร้างสังคมสันติสุขนั้น มุ่งเน้นไปที่ประเด็น คือ

1. หลักความเป็นมนุษย์ ทุกศาสนาสนใจร่วมกันในเรื่องมนุษย์ เพราะมนุษย์มีหลักเชิงอุดมคติทางศาสนาที่มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกันและอาศัยกันเป็นสังคมจึงต้องมีหลักการปฏิบัติต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับเดเนียล ชวาร์ตซ์ (Daniel Schwartz) เสนอเรื่องนี้ไว้ว่า มิตรภาพเป็นกระบวนการที่คนเชิงอุดมคติสำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกฝังของมนุษย์ผู้มีเหตุผล การระบุถึงศักยภาพของมิตรภาพปรากฏอยู่ในความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างมาตั้งแต่แรกเริ่ม โดยมิตรภาพนั้นเป็นคุณค่าแฝง (Potential) ที่ทำให้ตนเองสามารถเป็นมิตรกับผู้อื่น รวมถึงเทวดาและพระเจ้าด้วยที่อ้างถึงการสามารถรับรู้ถึงกันและกันผ่านกิจกรรมความรู้สึกและการเลือกต่างๆ ที่มนุษย์ทำนั้นจะเชื่อมโยง (Schwartz, 2007)

2. การยอมรับความหลากหลาย ทุกศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันในแง่ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติต่อกัน เพราะความหลากหลายเป็นวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามแต่มนุษย์แต่ละคน การยอมรับว่ามีความหลากหลายจึงเป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อการสร้างการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่การเรียนรู้และขัดแย้งกัน สอดคล้องกับจอห์น ฮิก (John Hick) มองว่า สมมติฐานของแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาจากศรัทธาที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงที่สะท้อนในเรื่องเดียวกันแต่มีความสัมพันธ์

กันในแง่ของความเป็นมนุษย์ และภายในของแต่ละคนได้เปลี่ยนแปลงความเป็นมนุษย์จากการที่มีตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Self-Centredness) ไปสู่ความมีความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง (Reality-Centredness) ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการสร้างพื้นที่การอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าชายหรือหญิงต่างค้นพบความหลุดพ้นหรือเสรีภาพหรือความจริงสูงสุดได้ไม่ต่างกัน (Hick, 1989)

3. การมีคุณธรรม ทุกศาสนายอมรับร่วมกันว่า มิตรภาพและสังคมสันติสุขจะมีคุณธรรมพื้นฐาน คือ ความรัก ความจริงใจ ความเป็นพี่น้อง ความเกื้อกูลและปรารถนาดีต่อกัน เป็นการเสนอวิธีการแสดงออกของบุคคลทั้งทางกาย วาจา ส่วนใจนั้นเป็นหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาจิตใจตนเองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับหลักคุณธรรมเหล่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยแสง ปวงจักรทาและคณะได้เสนอเรื่องการประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านไต้ร้อง ในฐานะที่ชุมชนบ้านไต้ร้องนับถือศาสนาคริสต์จึงมีการใช้หลักคำสอนและการใช้การมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว มีการทดลองทำกิจกรรมค่ายครอบครัว โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น (แสง ปวงจักรทา และคณะ, 2559)

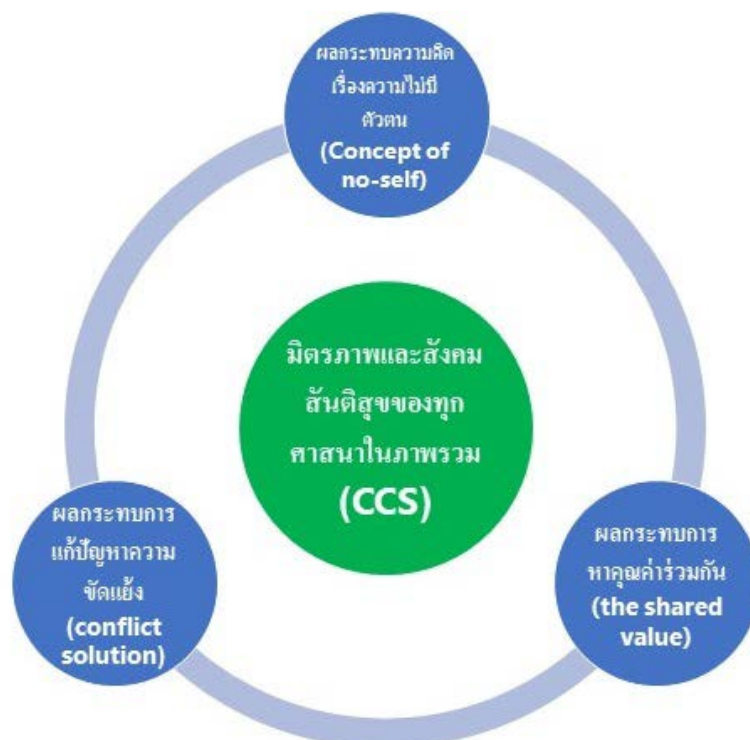
ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม พบว่า กระบวนการสร้างมิตรภาพในศาสนานั้นถูกมองว่าเป็นเครื่องมือ (Mean) มีกระบวนการเหล่านี้คือ ก. การเข้าใจกัน ข. วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ค. การสร้างสังคมอุดมคติ ง. การสร้างความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน จ. การยอมรับค่าสากลทางสังคม ฉ. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายคือสังคมสันติสุข (end) มีรูปแบบดังนี้ ก. สังคมที่มีความเสมอภาค ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน ค. สังคมแห่งการให้เกียรติกัน ง. สังคมที่มีคุณธรรม จ. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ฉ. สังคมที่ไม่มีศัตรู ช. สังคมมีความเท่าเทียม ซ. สังคมพหุวัฒนธรรม ฌ. สังคมอุดมคติ เป็นเสนอเสนอรูปแบบเชิงอุดมคติทางศาสนาที่สอดคล้องกับเป็นการเสนอวิธีสร้างการนำศาสนามาประยุกต์เข้ากับสังคมสอดคล้องกับงานของชาร์ลส สจ๊วต (Charles Stewart) ที่เสนอแนวคิดผสมผสาน (Syncretism) มาจากแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง หรือสิ่งแปลกใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะการทำให้สิ่งบริสุทธิ์นั้นเสียหายหรือเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อนำมากล่าวถึงผ่านการที่ศาสนาอย่างเข้าไปสู่วัฒนธรรมที่หลากหลายในแต่ละสังคมที่ต่างกัน จนกลายเป็นพื้นฐานทางความคิดใหม่ที่ควบคู่ไปกับสังคม (Stewart and Shaw, 1994)

ผลจากการวิจัยที่ 3 พบว่า ข้อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขในมุมมองศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) ที่ได้เสนอให้เห็นผลกระทบทางด้านมุมมองและการสร้างเงื่อนไขทางสังคมศาสนา คือ 1) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนาที่สะท้อนผ่าน ก. ความคิด (Concept) ข. ผลกระทบด้านอุดมการณ์ (Ideology) ค. ผลกระทบด้านวิถีชีวิต (Way of Life) และ ง. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม (Culture) เป็นการเสนอให้เห็นการปฏิบัติทาง

ศาสนานั้นไม่อาจจะใช้หลักการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดในการวางไว้แต่ต้องอาศัยวิธีการสร้างผลกระทบจากการปฏิบัติ และข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวมที่สะท้อนผ่าน ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน (Concept of no-Self) ข. ผลกระทบต่อคุณค่าร่วมกัน (Shared Value) และ ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Solution) อันเป็นวิธีการสร้างคุณค่าองค์รวม (Shared Value) ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและตัวตนของแต่ละศาสนาว่าเป็นสิ่งที่ควรอยู่ร่วมกันได้และมีผลที่ทุกคนต่างได้รับร่วมกัน สอดคล้องกับปีเตอร์ ซิงเงอร์ (Peter Singer) ที่เสนอจริยศาสตร์ภาคปฏิบัติผ่านการเสนอของนักศีลธรรมในสมัยก่อนต้องการเสนอมุมมองความเป็นสากลตามที่ศาสนาคริสต์เรียกว่า กฎทอง (Golden Rule) ว่า “ปฏิบัติต่อผู้อื่น ดังที่ท่านปรารถนาให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน” เป็นการให้น้ำหนักกับผู้อื่นเท่ากับตนเองและถูกสื่อไปในสถานการณ์ในการปฏิบัติกับผู้อื่นว่า เราต้องรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง เป็นสร้างอุดมคติเชิงจริยธรรมที่เป็นสากลได้ แต่จริยธรรมนั้นต้องถูกปฏิบัติได้และให้ผลที่เป็นไปในแง่สิทธิส่วนบุคคล ความเป็นธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ ความยุติธรรม ความบริสุทธิ์และคุณค่าอื่นๆ ที่ทำให้ทุกท่านรู้สึกเท่าเทียมกันจึงจะถือว่าการปฏิบัติได้และเหมาะสมในการสร้างคุณค่าได้อย่างแท้จริง (ปีเตอร์ ซิงเงอร์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในรูปแบบศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) ต่อสังคม ได้สร้างผลกระทบต่อสังคมสันติสุขตามโมเดล (CCS) ดังนี้

ภาพที่ 1 : ภาพการสร้างมิตรภาพของศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม

การเสนอของทุกศาสนาในภาพรวมได้เสนอให้เห็นผลของแนวคิดในการเข้าใจความจริงอันเกี่ยวข้องกับ ความหมายของการไม่ยึดติดในตัวบุคคล แต่มุ่งไปที่ความจริงเป็นหลัก และการค้นหาหลักความจริงนี้จึงนำไปสู่การ สร้างคุณค่าร่วมของศาสนาที่มีหลักการเดียวกัน ขณะเดียวกันก็นำหลักการนั้นไปปฏิบัติในการวางระบบการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาและสังคมในภาพรวมได้

สรุป

จากมโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุขได้พัฒนามาจากการ มองว่ามนุษย์นั้นมีความเหมือนกันในแง่อุดมคติ แต่มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล แต่ยังเป็นอันเดียวกันผ่านการยกย่องหลักการทางศาสนา มิตรภาพจึงเป็นหลักการที่ถูกนำเสนอเพื่อให้มนุษย์เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างกันและสร้างการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย ทุกศาสนาจึงได้นำ หลักการ ดังนั้นมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นผ่านการเริ่มต้นด้วยการแลกเปลี่ยนกันกันทางการพูดคุยตั้งแต่ ระดับชุมชน ขยายไปสู่ชาติและนานาชาติ มีการพูดคุยกันตั้งแต่นักบวชที่ไม่มีพื้นที่พูดคุยไปจนถึงผู้บริหาร ศาสนาระดับสูง ด้วยวิธีการอย่างปราศจากตัวตนและเงื่อนไขหรือวาระซ่อนเร้นใดๆ ทั้งนี้สิ่งหนึ่งที่จะช่วยสร้าง ผลกระทบให้กับสังคมจริงๆ แล้วคือการนำเอาหลักศาสนาที่เป็นคุณค่าร่วมกันมาคุยกันเป็นหลัก ส่วนวิธีปฏิบัติ ตนจะแตกต่างกันก็เป็นเรื่องของแต่ละศาสนา แต่ควรเปิดโอกาสให้เห็นว่าหากสังคมมีกฎเกณฑ์ที่สามารถยืดหยุ่น ได้ก็ควรมีพื้นที่สำหรับความเข้าใจนั้นทั้งแก่ศาสนิกในศาสนานั้น รวมถึงศาสนิกต่างศาสนาด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การสร้างมิตรภาพระหว่างศาสนาและการสร้างสันติสุขทางสังคมถือเป็นพื้นฐานในการมูลค่าให้กับ ส่วนอื่นๆ และทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่เศรษฐกิจและการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในระดับครอบครัวจนถึงประเทศชาติ จึงถือเป็นความจำเป็นที่ทั้งภาครัฐและชุมชนจะต้องเห็นความสำคัญ และช่วยกันรณรงค์ให้เกิดขึ้น ฉะนั้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรตระหนักและหามาตรการในการรักษาด้วยการออกนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไข ซึ่งพอจะแนะนำได้ ดังนี้

1. ฝ่ายวัฒนธรรม ควรวางรูปแบบการจัดการสานเสวนาระดับชุมชนและระดับชาติ อย่างเป็นระบบ เข้าไปตรวจสอบและเสนอแนะวิธีการที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้มีราคาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนใน พื้นที่ ไม่ให้เยาวชนออกมาอยู่ชุมชนเมือง ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาแต่ขาดการสืบสานให้ เกิดมูลค่าได้อย่างน่าเสียดาย อีกทั้งต้องประชาสัมพันธ์ให้สังคมร่วมรับรู้ถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ว่าเป็นสมบัติของ ชาติต่อไป

2. ฝ่ายการศึกษา ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับความเข้าใจด้านวัฒนธรรม ประเพณี พระพุทธศาสนาอัน เป็นรากฐาน อีกทั้งรูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสม

3. ฝ่ายมนุษยและสังคม ควรมีการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละภูมิภาคเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการ การพัฒนาสินค้าและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนวัฒนธรรมอื่น และบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์รักษาในภาพรวมของประเทศไทยต่อไป

4. ฝ่ายพระสงฆ์ ควรแนะนำและให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทย มีองค์ความรู้ทั้งในแง่ของหลักธรรมและจริยธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

5. การส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อีกทั้งเผยแพร่ให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษามิตรภาพและสังคมสันติสุขใน 5 ศาสนาในจังหวัดชลบุรี

2.2 การบูรณาการหลักมิตรภาพทางศาสนากับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2.3 การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ณัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมา และคณะ. (2560). *การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ปัญญา เทพสิงห์และคณะ. (2562). *บทบาทผู้นำศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปีเตอร์ ชิงเจอร์. (2566). *จริยศาสตร์ภาคปฏิบัติ*. แปลโดย เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์คบไฟ).
- พระคริสตธรรมคัมภีร์. (2550). *พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่*. กรุงเทพฯ: องค์การกิตติยาส์อินเตอร์เนชันแนล.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานีและคณะ. (2561). *การผสมผสานวิถีทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและเมียนมาร์*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสวง ปวงจักรทา และคณะ. (2559). *การประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านใต้ร่อง*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

- องค์ทะไลลามะกับฟรันซ์ อัลท์. (2564). *บ้านหลังเดียวของเรา: คำวิงวอนเพื่อโลกและภูมิอากาศ*. แปลโดย
นัยนา นาควัชร. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- อรชุน อปฺปาคุรีย. (2562). *ศีลธรรมแห่งการปฏิเสธ*. แปลโดย ทศพล ศรีพุ่ม. ศาสนากับความรุนแรง.
บรรณาธิการโดย ปรีดี หงษ์สตัน และอัมพร หมายเด็น. กรุงเทพฯ: Illuminations Editions.
- Dasgupta, S. (1952). *A History OF Indian Philosophy Volume III*. New York: Cambridge
University Press.
- Gulen, M.F. (2014). *วิเคราะห์ชีวิตของท่านศาสดา ศาสนทูตของพระเจ้า ศาสดามุฮัมมัด*. แปลโดย บรรจง
บินกาซัน. Clifton: Tugha Books.
- Hick, J. (1989). *An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent*.
London: Macmillan.
- Julian, L. (1949). *Philosophy in Literature*. New York: Syracuse University Press.
- Kung, H. (1990). *Global Ethic for Global Politics*. London: Routledge.
- Schwartz, D. (2007). *Aquinas on Friendship*. Oxford: Clarendon Press.
- Stewart, C. & Shaw, R. (1994). *Syncretism Anti-syncretism: The politics of religious synthesis*.
London and New York: Routledge.